१-५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः, ६ स्वनयो भावयव्यः, ७ रोमशा। १-५ स्वनयो भावयव्यः, ६ रोमशा, ७ स्वनयो भावयव्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप्।

अमन्दान्स्तोमान्प्र भरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भाव्यस्य।

यो मे सहस्रममिमीत सवानतूर्तो राजा श्रव इच्छमानः॥ १.१२६.०१

यः। अतूर्तः- अहिंसितः। राजा- नृपः। श्रवः- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणोपलक्षितचिदनुभूतिम्। इच्छमानः- कामयमानः। मे- मम। सहस्रं सवान्- प्रभूतरसनिष्पादनम्। अमिमीत- निर्मितवान्। सिन्धौ- स्यन्दनशीलोदकोपलक्षितचित्ताधारशक्तिप्रवाहे। अधि क्षियतः- वसतः। भाव्यस्य- भावितात्मन उपासकस्य। अमन्दान्- अतामसान्। स्तोमान्- मन्त्रान्। मनीषा- मनीषया। प्र- प्रकर्षेण। भरे- संपादयामि ॥१॥

शतं राज्ञो नाधमानस्य निष्काञ्छतमश्वान्प्रयतान्सद्य आदम्।

शतं कक्षीवाँ असुरस्य गोनां दिवि श्रवोऽजरमा ततान॥ १.१२६.०२

नाधमानस्य- विद्यां याचमानस्य। राज्ञः- नृपस्य। शतं निष्कान्- हिरण्मयान्दीप्तिमत इति भावः। प्रयतान्- नियतान्। शतमश्वान्- प्रभूततुरगान्प्राणान्वा। सद्यः- क्षणेन। आदम्- स्वीकृतवानस्मि। असुरस्य- प्राणदस्य। गोनां शतम्- चिद्रश्मिशतम्। कक्षीवान्- मन्त्रवर्गसंपन्नोऽहं ध्यानभावनाश्रेणीसंपन्नो वा। स्वीकृतवानस्मि। दिवि- चिदाकाशस्थम्। अजरम्- अजीर्णम्। श्रवः- श्रवणोपलक्षितदिव्यानुभवम्। आ- समन्तात्। ततान- विस्तृतवान् ॥२॥

उप मा श्यावाः स्वनयेन दत्ता वधूमन्तो दश रथासो अस्थुः।

Dr. Ranganji

षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात्सनत्कक्षीवाँ अभिपित्वे अह्नाम्॥ १.१२६.०३

स्वनयेन- स्वनेतृशक्त्या युक्तेन नृपेण। दत्ताः। श्यावाः- शोभनाश्वयुक्ताः। वधूमन्तो दश रथासः- उषसा विद्यया ज्ञानोदयदेवतयाधिष्ठिताः प्रभूतरथाः ऋतप्रतीकभूता लक्ष्यप्रापकगतयः। उषा वधूरिति कथ्यते श्रुतौ। मा- मां प्रति। अस्थुः- तस्थुः। कक्षीवान्- मन्त्रवर्गसंपन्नो ध्यानभावनाश्रेणीसंपन्नो वा। अह्नाम्- दिवसानाम्। अभिपित्वे- आसन्ने। प्रपित्वे अभीक इत्यासन्नस्येति यास्कः। षष्टिः सहस्रम्- प्रभूताम्। गव्यम्- चिद्रश्मिसम्पदम्। आ- समन्तात्। अगात्- प्राप। सनत्- संभक्तवान्॥३॥

चत्वारिंशद्दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्रे श्रेणिं नयन्ति।

मदच्युतः कृशनावतो अत्यान्कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पज्राः॥ १.१२६.०४

सहस्रस्य- प्रभूतधनस्य। दशरथस्य- प्रभूतरथस्य कक्षीवत उपासकस्य। अग्रे- पुरतः। चत्वारिंशत् शोणाः- बहवो रोचमाना अश्वाः प्राणाः। श्रेणिम्- पंक्तिमाश्रित्य। नयन्ति- रथं लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकं नयन्ति। पज्राः- दृढाः। कक्षीवन्तः- मन्त्रवर्गसंपन्ना ध्यानभावनाश्रेणीसंपन्नाः। मदच्युतः- मदस्राविणः। कृशनावतः- हिरण्मयान्। अत्यान्- प्राणभूतानश्वान्। उदमृक्षन्त- उत्कृष्टं मार्जयन्ति। प्राणशोधनं कुर्वन्तीति भावः॥४॥

पूर्वामनु प्रयतिमा ददे वस्त्रीन्युक्ताँ अष्टावरिधायसो गाः।

सुबन्धवो ये विश्या इव व्रा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पज्राः॥ १.१२६.०५

वः- युष्मदर्थम्। पूर्वां- प्राचीनम्। प्रयतिम्- दानम्। आ ददे- स्वीकृतवानस्मि। त्रीन् अष्टौ- प्रभूतान्। अरिधायसः- शोभनगतिसंपन्नधारकान्। गाः- धेनूपलक्षितचिद्रश्मीन्। युक्तान्-

Dr. Rangani

समाहितान्। आ ददे। पज्राः- दृढाः। सुबन्धवः- शोभनबान्धवाः सन्तः। विश्या इव व्राः- स्वप्रजा इव वरेण्याः सन्तः। अनस्वन्तः- शकटोपलक्षितलक्ष्यप्रापकगतिमन्तः सन्तः। श्रवः- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणोपलक्षितानुभूतिम्। ऐषन्त- इच्छन्ति ॥५॥

आगधिता परिगधिता या कशीकेव जङ्गहे।

ददाति मह्यं यादुरी याशूनां भोज्या शता॥ १.१२६.०६

या। आगधिता- आभिमुख्येन गृहीता। परिगधिता- परितो गृहीता। सा- सावित्री ज्ञानोदयदेवता। कशीकेव- शोभनवागिव। कशाशब्दो वाङ्नामसु पठितः। जङ्गहे- मां गृह्णाति। यादुरी- जीवनोदकदायिनी। यादुरीत्युदकनाम। मह्यम्- मम। याशूनाम्- यशसां कीर्तीनामन्नानां वा। भोज्या शता- प्रभूतभोगान्। ददाति ॥६॥

उपोप मे परा मृश मा मे दभ्राणि मन्यथाः।

सर्वाहमस्मि रोमशा गन्धारीणामिवाविका॥ १.१२६.०७

उपोप- पुनः पुनरुपेत्येति भावः। मे- माम्। परा मृश- स्पृश मामुपास्व। मे- मम। दभ्राणि- भावनानि अल्पानि। मा। मन्यथाः- मन्यस्व। सर्वाहमस्मि। रोमशा- पुळकदा आश्चर्यकरी। गन्धारीणाम्- शोभावतीनां चित्तभावनानां मध्ये। गौः शोभा। तद्धारयतीति गन्धारी। अविका इव- सर्वासां रक्षिणी धारणेव। उपास्यायाः सावित्र्या वचनमिदम्। अथवा कस्याश्चिद्वध्वा नवोढाया वचनं कक्षीवन्तमुपासकं स्वभर्तारं प्रतीत्यपि व्याख्यातुं शक्यते ॥७॥

Dr. Rangaji